

**DORIVOV O‘SIMLIKLARDAN GEPATOPROTEKTORLAR
ISHLAB CHIQRISHNING AHAMIYATI**

Sultonova Malohat Abdusamatovna
Toshkent tibbiyot Akademiyasi Chirchiq
Filiali Tibbiy va biologik kimyo kafedrasida
stajor o‘qituvchisi
Tel raqam 996465612

Kalit so‘z: *Gepatoprotektor, sut qushqo‘nmas, artishok, jigar kasalliklari*
Annotatsiya *Mazkur maqolada O‘zbekistonda o‘stirish mumkin bo‘lgan*
dorivor o‘simliklardan dori darmon tayyorlash.

Кирриш

Dorivor o‘simliklardan olingan dori vositalarining nojo‘ya ta‘siri kam dorivor maxsulotlar arson. Dori ishlab chiqarish uchun dorivor o‘simliklar yetishtirish imkoniyati mavjud

Asosiy qisim: Xosirgi rivojlanish davrida osiq ovqatlarimizga sintetik maxsulotlarning qo‘shilishini ortib borishi, mehnat faoliyatimizda kam xarakterlilik, sintetik chiqindilarning ko‘payishi natijasida xavoning ifloslanishi ortib bormoqda. Bularning xammasi jigar faoliyatining buzilishiga va gepatoprotektorlarga ehtiyoj tug‘diradi. *O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 20-maydagi “Dorivor o‘simliklarni dorivor maqsadlarda madaniy ko‘paytirish, qayta ishlash va ulardan keng foydalanishni tashkil etish choratadbirlari to‘g‘risida” gi PQ-251-son Farmoniga muvofiq, muhim ahamiyatga ega.*

Gepatoprotektorlar – lotin so‘zlarida: hepar – «jigar» va proteto – «himoya») bu jigarni turli xil zararlanishlardan himoya qiluvchi dori vositalaridir. Ular shikastlangan jigar hujayralarini tiklashga, jigardagi modda almashinuv jarayonlarini yaxshilashga va organga zaharli ta‘sirni kamaytirishga yordam beradi

Sintetik gepetoprotektrlar bilan qatorda dorivor o'simliklardan olingan dori moddalari xam keng ko'lamda ishlatiladi. O'zbekistonda dorivoro'simliklar florasi rahg barang va maxsulot etishtirish uchun imkoniyatlar xam mavjud.

O'zbekiston respublikasi prezidentining Qarori

Yovvoyi holda o'suvchi dorivor o'simliklarni muhofaza qilish, madaniy holda yetishtirish, qayta ishlash va mavjud resurslardan oqilona foydalanish chora-tadbirlari

Mahalliy floraqa mansub 4,3 mingdan ortiq o'simliklarning 750 ta turi dorivor hisoblanib, ulardan 112 ta turi ilmiy tibbiyotda foydalanish uchun ro'yxatga olingan, shundan 70 ta turi farmatsevtika sanoatida faol qo'llanib kelinmoqda. 2019-yilda 48 mln AQSh dollari qiymatidagi qayta ishlangan dorivor o'simliklardan olingan mahsulotlar eksport qilingan.

Dorivor o'simliklar biologik faol moddalarga boy bo'lib, gepatoprotektor xususiyatlarga ega. Ulardan dori vositalari ishlab chiqarish bir qator afzalliklari: O'simlik komponentlari odatda organizm tomonidan yaxshi qabul qilinadi va sintetik preparatlarga nisbatan kamroq nojo'ya ta'sirlarga ega. O'simliklar tarkibida ko'plab biologik faol moddalar bo'lib, ular bir-birini kuchaytirib, davolash samaradorligini oshiradi. Ko'plab doriv o'simliklari keng tarqalgan va yetishtirish uchun qulaydir O'zbekiston respublikasi prezidentining Qarori

Yovvoyi holda o'suvchi dorivor o'simliklarni muhofaza qilish, madaniy holda yetishtirish, qayta ishlash va mavjud resurslardan oqilona foydalanish chora-tadbirlari belgilb berilgan

Mahalliy floraqa mansub 4,3 mingdan ortiq o'simliklarning 750 ta turi dorivor hisoblanib, ulardan 112 ta turi ilmiy tibbiyotda foydalanish uchun ro'yxatga olingan, shundan 70 ta turi farmatsevtika sanoatida faol qo'llanib kelinmoqda. 2019-yilda 48 mln AQSh dollari qiymatidagi qayta ishlangan dorivor o'simliklardan olingan mahsulotlar eksport qilingan.

Dorivor o‘simliklar yetishtirish va qayta ishlashni yanada rivojlantirish uchun qulay muhit yaratish, sohaning eksport salohiyatini oshirish, shuningdek, ta’lim, ilm-fan va ishlab chiqarish jarayonlarini integratsiyalash maqsadida:

O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi vazirligi, Innovatsion rivojlanish vazirligi, O‘rmon xo‘jaligi davlat qo‘mitasi, Sog‘liqni saqlash vazirligi huzuridagi Farmatsevtika tarmog‘ini rivojlantirish agentligining 2020-yil 1-maydan boshlab dorivor o‘simliklarni yetishtirish, saqlash, birlamchi yoki chuqur qayta ishlash klasterlarini (keyingi o‘rinlarda – dorivor o‘simliklar klasteri) tashkil etish, shuningdek, hududlarni dorivor o‘simliklar yetishtirish bo‘yicha ixtisoslashtirish to‘g‘risidagi takliflari ma’qullansin.

O‘zbekiston Respublikasi prezidentining **Qarorilari dorivor o‘simliklardan tuili xil dori shklarida gepotoprotektorlar biologic faol modda saqlagan vositalar ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yish imkonini beradi.Dori shakllaridan nastoykalar, damlamalar,kapsulalar, tabletkalar,** faol moddalarni aniq dozada qabul qilish va biofaolligini yaxshilash imkonini beruvchi zamonaviy shakllari ishlab chiqariladi.Gepatoprotektorlar ishlab chiqarish uchun qo‘llaniladigan dorivor o‘simliklar Oq karrak tarkibi turli hil vitaminlar va mikro elementlarga boy. U A, E, F, K va V guruhiga kiruvchi darmondorilarga boy. Oq karrakning bir grammi 16,6 mg kalsiy, 9,2 mg kaliy, 4,2 mg magniy, 0,08 mg temir, 0,1 mg marganets, 1,16 mg sink, 22,9 mg selen, 0,09 mg yod kabi darmondorilar bor. Bugungi kun tibbiyotida uning tarkibida silimarin moddasi aniqlanganligi tufayli yanada mashhur bo‘lib ketdi. U eng kuchli gepatoprotektorlardan biri hisoblanadi (lotin so‘zlarida: hepar – «jigar» va proteto – «himoya»). Oq karrak antioksidant xususiyatlari, silimarin moddasi tufayli jigar to‘qimalarini tiklashga yordam beradi. Jigar serrozini davolashda ham ishlatilmoqda.

Sut qushqo'nmas o'simligi deyarli har bir bog'bonga tanish. Bu soyali joylarni yaxshi ko'radigan oddiy begona o't, garchi u quyoshda ham o'sadi. U tikan yoki qushqo'nmas deb ham ataladi. Qadim zamonlardan beri o'simlikning gullari va mevalari turli kasalliklarni davolash uchun ishlatilgan. Bu yurak va diabetga

chalinganlarga yordam beradigan haqiqiy tabiiy davolovchi. Ammo sut qushqo'nmasi jigar uchun eng ko'p ishlatiladi silimarin (taxminan 2-3%) - bu silibin, izosilibin, silydianin, silixristin, taxifolindan tashkil topgan noyob flavolignanlar majmuasining nomi;

- fitosterollar (kampesterol, stigmasterol, beta-sitosterol);
- flavonoidlar (quercetin, apigenin, luteolin);
- sariyog '(20-30%);
- oqsil (25-30%).

Sut qushqo'nmasi o'zining foydali xususiyatlaridan undagi silimarin (aniqrog'i, silibin) bilan bog'liq. Bu modda samarali antioksidant sifatida oqsil sintezini rag'batlantiradi va hujayralarni turli zarar va mutatsiyalardan himoya qiladi.

Kimyoterapiya paytida jigarni himoya qilish

Kimyoterapiya saratonga qarshi kurashda eng ko'p qo'llaniladigan usullardan biridir. Afsuski, u jigarning yallig'lanishi va uning faoliyati bilan bog'liq muammolar kabi jiddiy yon ta'sirlarni olib keladi. Bu holatda ham foydali bo'lishi mumkin, sut qushqo'nmasi. Nyu-Yorklik olimlar o'tkir leykemiya bilan kasallangan 50 nafar bolalar guruhida tadqiqot o'tkazdilar. Tadqiqot boshida barcha tekshirilgan bolalarda jigarning yallig'lanishi (AST va ALT jigar fermentlarining ko'payishi) aniqlandi. Ishtirokchilarning yarmi 28 kun davomida sut qushqo'nmasini tayyorladilar, qolgan yarmi esa platsebo oldi. Bu vaqt tugagandan so'ng, sut qushqo'nmas olib bolalar guruhi bor ediyolg'iz platsebo qabul qilgan bolalar bilan solishtirganda jigar fermentlarining pasayishi (AST darajasining pastligi) kuzatildi. Bu tadqiqot istiqbolli natijalarni ko'rsatdi, ayniqsa sut qushqo'nmasi kimyoterapiya samaradorligiga ta'sir qilmaydi.

Artishok o'simik xomashyosi asosida olingan preparatlarni qo'llashda asosan o'tkir va surunkali gepatitlar, jigarning toksik zararlanishi [5], shuningdek distrofiya, jigar sirrozida hamda ko'plab, boshqa kasalliklarni davolashda va oldini olishda buyuriladi [6]

Oq shohtot: Silimarn moddasiga boy bo‘lib, kuchli gepatoprotektor, antioksidant va yallig‘lanishga qarshi ta’sirga ega **Qulupnay:** Tarkibidagi achchiq glikozidlar, flavonoidlar jigar faoliyatini yaxshilaydi, o‘t ajralishini rag‘batlantiradi. **Karam:** Tarkibidagi vitaminlar, minerallar, xlorofill jigar hujayralarini tiklanishga yordam beradi **Za’faron:** Kurkumin moddasiga boy bo‘lib, kuchli antioksidant va yallig‘lanishga qarshi xususiyatlarga ega.

Oqshotut, Qulupnay mevalarini quritib kunlik ratsionga kiritilganda yaxshi natija bereradi.

Xulosa

Dorivor o‘simliklardan tayyorlangan gepatoprotektorlar zarari kam xom ashyo arzon. Dorivor o‘simliklaridan gepatoprotektorlar ishlab chiqarish farmatsevtika sanoatining istiqbolli yo‘nalishidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1 O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 20.05.2022 yildagi PQ-251-son
2. Salomatlik 2024
3. Ahmedov, i A. Ergashev, j A. Abzalov, M. VuIchlyeva S. Azimboyev. | Dorivor o'simliklarni yetishtirish texnologiyasi / - Toshkent: "NiF MSH", 2020
4. Luneva I.L. Farmakognosticheskoye izucheniye artishoka kolyuchego (Cynara scolymus L.) introdusirovannogo na Kavkazskix Mineralnix Vodax: dis. kand. farm. nauk.- Pyatigorsk, 2009.–119 s.
5. Morsy EM, Kame R. Protective effect of artichoke leaf extract against paracetamol-induced hepatotoxicity in rats // Pharm. Biol., 2015. – vol. 53, №2.– pp. 168-170.
6. Bashmakova N. V., Atayants K. M., Shipitsina E. A., Sevostyanova O. yu. homiladorlikning uchinchi trimestrida ayollarda lipid metabolizmini tuzatish uchun Hofitoldan foydalanish // amaliyotchi shifokor. Moskva, 2004 yil. - № 4. 12-14 betlar.